

Syntaks og semantik

Lektion 10

27 marts 2007

Operationel semantik

Big vs. small step

At opskrive

Derivationstræer

Fra sidst

- 1 Operationel semantik
- 2 Big vs. small step
- 3 At opskrive en operationel semantik
- 4 Derivationstræer

- **Operationel semantik**: at oversætte et *program* til et *transitionssystem*:
 - konfigurationer: programtilstande
 - transitioner: programskridt
 - slutkonfigurationer: (succesfuld) terminering af programmet
- **Transitionssystemer**: (Γ, \rightarrow, T)
 - konfigurationer Γ , transitioner \rightarrow , slutkonfigurationer T
 - slutkonfigurationer er *terminale*: $\forall \gamma \in T \nexists \gamma' \in \Gamma : \gamma \rightarrow \gamma'$
 - men ikke alle terminale konfigurationer er nødvendigvis slutkonfigurationer! – **deadlock**

3 / 28

Operationel semantik

Big vs. small step

At opskrive

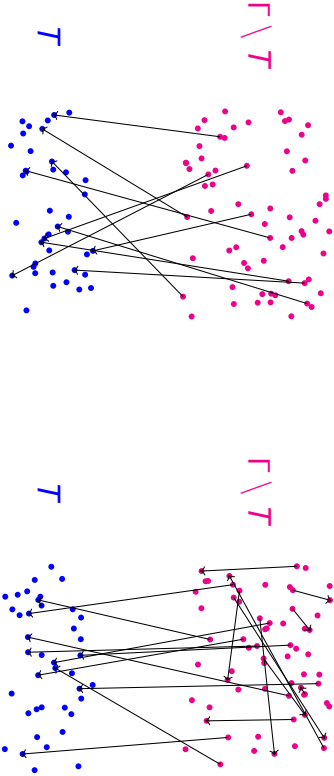
Derivationstræer

Big-step-semantik:

- at evaluere ting i *ét hug*
- transitioner fra konfigurationer til slutkonfigurationer

Small-step-semantik:

- at evaluere ting *ét skridt ad gangen*
- transitioner fra konfigurationer til konfigurationer og til slutkonfigurationer

At opskrive en operational semantics for et programmeringssprog:

1 abstrakt syntaks

- syntaktiske kategorier

$n \in \mathbf{Num}$ – Numeraler

$x \in \mathbf{Var}$ – Variable

$a \in \mathbf{Aud}$ – Aritmetiske udtryk

$b \in \mathbf{Bud}$ – Boolske udtryk

$S \in \mathbf{Kom}$ – Kommandoer

- opbygningsregler

$S ::= x := a \mid \text{skip} \mid S_1; S_2 \mid \text{if } b \text{ then } S_1 \text{ else } S_2$

$\mid \text{while } b \text{ do } S$

$b ::= a_1 = a_2 \mid a_1 < a_2 \mid \neg b_1 \mid b_1 \wedge b_2 \mid (b_1)$

$a ::= n \mid x \mid a_1 + a_2 \mid a_1 * a_2 \mid a_1 - a_2 \mid (a_1)$

5 / 28

At opskrive en operational semantics for et programmeringssprog:

1 abstrakt syntaks

- syntaktiske kategorier
- opbygningsregler

2 semantiske mængder og hjælpefunktioner

- værdier af numeraler er elementer i \mathbb{Z}
- funktionen $\mathcal{N} : \mathbf{Num} \rightarrow \mathbb{Z}$ giver værdien af en numeral

6 / 28

At opskrive en operational semantics for et programmeringssprog:

1 abstrakt syntaks

- syntaktiske kategorier
- opbygningsregler

2 semantiske mængder og hjælpefunktioner

3 transitionssystem(er)

- konfigurationer og slutkonfigurationer

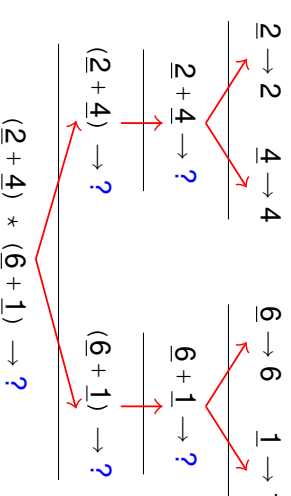
$\Gamma = \mathbf{Aud} \cup \mathbb{Z}, T = \mathbb{Z}$

- relationsrelationen givet ved *transitionsregler*

f.eks. $\frac{a_1 \rightarrow v_1 \quad a_2 \rightarrow v_2}{a_1 + a_2 \rightarrow v}$ hvor $v = v_1 + v_2$

7 / 28

For at vise at en bestemt transition findes i en operational semantics, konstrueres et **derivationstræ**:

- aksiomer i bladene
- knude k har sønner p_1, p_2, \dots, p_n hvis og kun hvis der er en transitionsregel $\frac{p_1, p_2, \dots, p_n}{k}$

- mekanisk proces \Rightarrow **automatisering!**

8 / 28

Operationelle semantikker for Bims

- 5 Programtilstande
- 6 Big-step-semantik for aritmetiske udtryk med variable
- 7 Big-step-semantik for boolske udtryk
- 8 Big-step-semantik for **Bims**
- 9 At konstruere et derivationstræ
- 10 Terminering (big-step)
- 11 Small-step-semantik for **Bims**
- 12 Terminering (small-step)
- 13 Ækvivalens af big-step- og small-step-semantikken for **Bims**

9 / 28

Mål: Transitionssystem hvori transitioner beskriver udførelser af **Bims**-kommandoer.

Hvad skal *konfigurationerne* være?

- konfiguration = *programtilstand*
 - programmets opførsel kan afhænge af værdier af variable
- ⇒ programtilstand = de kommandoer vi mangler at udføre + værdier af alle variable

Definition 4.1: En *tilstand* er en *partiell* funktion $\text{Var} \rightarrow \mathbb{Z}$.

Definition 4.3: Mængden af alle tilstande kaldes **Tilstande**.

Dvs. **Tilstande** = $\text{Var} \rightarrow \mathbb{Z}$. ← mængden af alle *partielle* funktioner fra **Var** til \mathbb{Z}

– konfigurationerne vil være *par af kommandoer og tilstande*:

$\Gamma = \text{Kom} \times \text{Tilstande}$

10 / 28

Aritmetiske udtryk med variable:

Aud: $a ::= n \mid x \mid a_1 + a_2 \mid a_1 * a_2 \mid a_1 - a_2 \mid (a_1)$

- big-step-semantik
 - semantikken *afhænger* af tilstanden, men *ændrer den ikke*
- ⇒ konfigurationer $\Gamma = \text{Aud} \cup \mathbb{Z}$ (som før!), **men** *transitionssystemet afhænger af tilstanden!*
- transitioner skrives $s \vdash a \rightarrow_a v$: i tilstand s kan a evaluere til v
 - slutkonfigurationer $T = \mathbb{Z}$ (også som før)

11 / 28

[plus_{bss}]
$$\frac{s \vdash a_1 \rightarrow_a v_1 \quad s \vdash a_2 \rightarrow_a v_2}{s \vdash a_1 + a_2 \rightarrow_a v} \quad \text{hvor } v = v_1 + v_2$$

[minus_{bss}]
$$\frac{s \vdash a_1 \rightarrow_a v_1 \quad s \vdash a_2 \rightarrow_a v_2}{s \vdash a_1 - a_2 \rightarrow_a v} \quad \text{hvor } v = v_1 - v_2$$

[mult_{bss}]
$$\frac{s \vdash a_1 \rightarrow_a v_1 \quad s \vdash a_2 \rightarrow_a v_2}{s \vdash a_1 * a_2 \rightarrow_a v} \quad \text{hvor } v = v_1 \cdot v_2$$

[parent_{bss}]
$$\frac{s \vdash a_1 \rightarrow_a v_1}{s \vdash (a_1) \rightarrow_a v_1}$$

[num_{bss}]
$$s \vdash n \rightarrow_a v \quad \text{hvis } \mathcal{N}[\![n]\!] = v$$

[var_{bss}]
$$s \vdash x \rightarrow_a v \quad \text{hvis } s(x) = v$$

- syntaksdirigerede**: ethvert sammensat element fra syntaksen optræder som konklusion i en transitionsregel, ethvert basiselement som aksion

- kompositionelle**: præmisserne i en regel udtaler sig om de umiddelbare bestanddele af elementet i konklusionen

12 / 28

Boolske udtryk:

Bud: $b ::= a_1 = a_2 \mid a_1 < a_2 \mid \neg b_1 \mid b_1 \wedge b_2 \mid (b_1)$

- samme big-step-semantik som før
- bortset fra at alle transitioner nu er af formen $s \vdash b \rightarrow_b tt$ eller $s \vdash b \rightarrow_b ff$
- det glider vi ikke vise igen ...

13/28

Kommandoer i Bims:

$S ::= x := a \mid \text{skip} \mid S_1; S_2 \mid \text{if } b \text{ then } S_1 \text{ else } S_2$
 $\mid \text{while } b \text{ do } S$

- kommandoer kan ændre tilstanden (f.x. kommandoen $x := 2$)
- ⇒ skal have tilstanden med i konfigurationerne
- dvs. konfigurationer $\Gamma = \text{Kom} \times \text{Tilstande} \cup \text{Tilstande}$ og slutkonfigurationer $T = \text{Tilstande}$
- skrives $\langle S, s \rangle$ (S kommando, s tilstand)
- (og transitionsrelationen \rightarrow defineres ved transitionsregler;
coming up)
- at ændre en tilstand: **Definition 4.4:** Lad $s \in \text{Tilstande}$, $x \in \text{Var}$ og $v \in \mathbb{Z}$. Den **opdaterede tilstand** $s[x \mapsto v]$ er givet ved

$$s[x \mapsto v](y) = \begin{cases} s(y) & \text{hvis } y \neq x \\ v & \text{hvis } y = x \end{cases}$$

14/28

[ass_{bss}] $\langle x := a, s \rangle \rightarrow s[x \mapsto v] \quad \text{hvor } s \vdash a \rightarrow a \ v$

[skip_{bss}] $\langle \text{skip}, s \rangle \rightarrow s$

[comp_{bss}] $\frac{\langle S_1, s \rangle \rightarrow s' \quad \langle S_2, s' \rangle \rightarrow s'}{\langle S_1; S_2, s \rangle \rightarrow s'}$

[if-sand_{bss}] $\frac{\langle S_1, s \rangle \rightarrow s'}{\langle \text{if } b \text{ then } S_1 \text{ else } S_2, s \rangle \rightarrow s'} \quad \text{hvis } s \vdash b \rightarrow_b tt$

[if-falsk_{bss}] $\frac{\langle S_2, s \rangle \rightarrow s'}{\langle \text{if } b \text{ then } S_1 \text{ else } S_2, s \rangle \rightarrow s'} \quad \text{hvis } s \vdash b \rightarrow_b ff$

[while-sand_{bss}] $\frac{\langle S, s \rangle \rightarrow s' \quad \langle \text{while } b \text{ do } S, s' \rangle \rightarrow s'}{\langle \text{while } b \text{ do } S, s \rangle \rightarrow s'} \quad \text{hvis } s \vdash b \rightarrow_b tt$

[while-falsk_{bss}] $\langle \text{while } b \text{ do } S, s \rangle \rightarrow s \quad \text{hvis } s \vdash b \rightarrow_b ff$

15/28

[while-sand_{bss}] $\frac{\langle S, s \rangle \rightarrow s' \quad \langle \text{while } b \text{ do } S, s' \rangle \rightarrow s'}{\langle \text{while } b \text{ do } S, s \rangle \rightarrow s'} \quad \text{hvis } s \vdash b \rightarrow_b tt$

Dén regel er **ikke kompositionel**: præmissen indeholder ikke kun umiddelbare bestanddele af konklusionens syntakselement

- fordi *while*-løkker er *rekursive*
- reglen skal anvendes *indtil* b bliver *falsk*
- ellers: *uendelig løkke* – ikke-terminering
- fikspunkt-teori!

16/28

Eksempel: Givet kommandoen

$S = i := 6; \text{ while } i \neq 0 \text{ do } (x := x + i; i := i - 2)$

og tilstanden s ved $s(x) = 5$, konstruer et derivationsstræ for at finde en transition $\langle S, s \rangle \rightarrow s'$:

- 1 $\frac{\langle i := 6, s \rangle \rightarrow s_2 \quad \langle \text{while } i \neq 0 \text{ do } (x := x + i; i := i - 2), s_2 \rangle \rightarrow s'}{\langle i := 6; \text{ while } i \neq 0 \text{ do } (x := x + i; i := i - 2), s \rangle \rightarrow s'}$
- 2 $\langle i := 6, s \rangle \rightarrow s[i \mapsto 6], \text{ fordi } s \vdash 6 \rightarrow_a 6. \text{ Så } s_2 = s[i \mapsto 6].$
- 3 $\frac{\langle x := x + i; i := i - 2, s_2 \rangle \rightarrow s_3 \quad \langle \text{while } i \neq 0 \text{ do } (x := x + i; i := i - 2), s_3 \rangle \rightarrow s'}{\langle \text{while } i \neq 0 \text{ do } (x := x + i; i := i - 2), s_2 \rangle \rightarrow s'}$
for $s_2 \vdash i \neq 0 \rightarrow$
- 4 $\frac{\langle x := x + i, s_2 \rangle \rightarrow s_4 \quad \langle i := i - 2, s_4 \rangle \rightarrow s_3}{\langle x := x + i; i := i - 2, s_2 \rangle \rightarrow s_3}$

17/28

- 5 $\langle x := x + i, s_2 \rangle \rightarrow s_2[x \mapsto 11], \text{ fordi } s_2 \vdash x + i \rightarrow_a 11 \text{ (anvend [plus}_{bss}]!)$
 $\Rightarrow s_4 = s_2[x \mapsto 11] = s[i \mapsto 6, x \mapsto 11]$
- 6 $\langle i := i - 2, s_4 \rangle \rightarrow s_4[i \mapsto 4], \text{ fordi } s_4 \vdash i - 2 \rightarrow_a 4 \text{ (anvend [plus}_{bss}]!)$
 $\Rightarrow s_3 = s_4[i \mapsto 4] = s[i \mapsto 4, x \mapsto 11]$
 $\langle x := x + i; i := i - 2, s_3 \rangle \rightarrow s_5$
- 7 $\frac{\langle \text{while } i \neq 0 \text{ do } (x := x + i; i := i - 2), s_5 \rangle \rightarrow s'}{\langle \text{while } i \neq 0 \text{ do } (x := x + i; i := i - 2), s_3 \rangle \rightarrow s'}$
for $s_3 \vdash i \neq 0 \rightarrow$
- 8 ...
- 9 ...
- 10 $s_5 = s[i \mapsto 2, x \mapsto 15]$
- 11 $\frac{\langle x := x + i; i := i - 2, s_5 \rangle \rightarrow s_7 \quad \langle \text{while } i \neq 0 \text{ do } (x := x + i; i := i - 2), s_7 \rangle \rightarrow s'}{\langle \text{while } i \neq 0 \text{ do } (x := x + i; i := i - 2), s_5 \rangle \rightarrow s'}$
for $s_5 \vdash i \neq 0 \rightarrow$

18/28

- 12 ...
- 13 ...
- 14 $s_7 = s[i \mapsto 0, x \mapsto 17]$
- 15 $\langle \text{while } i \neq 0 \text{ do } (x := x + i; i := i - 2), s_7 \rangle \rightarrow s_7, \text{ fordi } s_7 \vdash i \neq 0 \rightarrow_b i$
 $\Rightarrow s' = s_7 = s[i \mapsto 0, x \mapsto 17], \text{ dvs.}$

$\langle i := 6; \text{ while } i \neq 0 \text{ do } (x := x + i; i := i - 2), s \rangle \rightarrow s[i \mapsto 0, x \mapsto 17]$

- at konstruere derivationsstræer = *kedeligt, mekanisk*
 \Rightarrow automatisering \Rightarrow *fortolker!*

19/28

Definition: Givet $S \in \text{Kom}$ og $s \in \text{Tilstande}$:

- S siges at *terminere fra* s hvis der findes $s' \in \text{Tilstande}$ så $\langle S, s \rangle \rightarrow s'$.
- S siges at *gå i uendelig løkke på* s hvis S ikke terminerer fra s .
- S *terminerer altid* hvis S terminerer fra alle $s \in \text{Tilstande}$.
- S *går altid i uendelig løkke* hvis S går i uendelig løkke på alle $s \in \text{Tilstande}$.

Opgave 4.8: Vis at $S = \text{while } 0 = 0 \text{ do skip}$ altid går i uendelig løkke.

20/28

- (Husk: **Tilstande** = $\text{Var} \rightarrow \mathbb{Z}$)
- konfigurationer $\Gamma = \text{Kom} \times \text{Tilstande} \cup \text{Tilstande}$, slutkonfigurationer $T = \text{Tilstande}$
- transitionsregler for \Rightarrow coming up
- transition $\langle S, s \rangle \Rightarrow s'$: terminering i s' efter ét skridt
- transition $\langle S, s \rangle \Rightarrow \langle S', s' \rangle$: efter ét skridt kommer vi fra S i tilstand s til S' i tilstand s'

21 / 28

[ass _{sss}]	$\langle x := a, s \rangle \Rightarrow s[x \mapsto v]$	hvor $s \vdash a \rightarrow a \ v$
[skip _{sss}]	$\langle \text{skip}, s \rangle \Rightarrow s$	
[comp-1 _{sss}]	$\frac{\langle S_1, s \rangle \Rightarrow \langle S'_1, s' \rangle}{\langle S_1; S_2, s \rangle \Rightarrow \langle S'_1; S_2, s' \rangle}$	
[comp-2 _{sss}]	$\frac{\langle S_1, s \rangle \Rightarrow s'}{\langle S_1; S_2, s \rangle \Rightarrow \langle S_2, s' \rangle}$	
[if-sand _{sss}]	$\langle \text{if } b \text{ then } S_1 \text{ else } S_2, s \rangle \Rightarrow \langle S_1, s \rangle$	hvis $s \vdash b \rightarrow_b \text{tt}$
[if-falsk _{sss}]	$\langle \text{if } b \text{ then } S_1 \text{ else } S_2, s \rangle \Rightarrow \langle S_2, s \rangle$	hvis $s \vdash b \rightarrow_b \text{ff}$
[while _{sss}]	$\langle \text{while } b \text{ do } S, s \rangle \Rightarrow \langle \text{if } b \text{ then } (S; \text{while } b \text{ do } S) \text{ else skip}, s \rangle$	

– reglen for while-løkken indeholder igen **rekursion**

22 / 28

Ikke-terminering svarer nu til *uendelige transitionsfølger*:

$$\langle \text{while } 0=0 \text{ do skip}, s \rangle \xRightarrow{3} \langle \text{while } 0=0 \text{ do skip}, s \rangle \xRightarrow{3} \dots$$

(eller til *løkker i transitionssystemet*!)

Definition: Givet $S \in \text{Kom}$ og $s \in \text{Tilstande}$:

- S siges at **terminere fra s** hvis der findes $s' \in \text{Tilstande}$ så $\langle S, s \rangle \xRightarrow{*} s'$.
- S siges at **gå i uendelig løkke på s** hvis der findes en uendelig transitionsfølge

$$\langle S, s \rangle \Rightarrow \langle S_1, s_1 \rangle \Rightarrow \langle S_2, s_2 \rangle \Rightarrow \dots$$

23 / 28

Sætning 4.11 / 4.13 : Lad $S \in \text{Kom}$ og $s, s' \in \text{Tilstande}$. Da har vi $\langle S, s \rangle \rightarrow s'$ hvis og kun hvis $\langle S, s \rangle \xRightarrow{*} s'$.

– dvs. kommandoen S terminerer fra tilstand s i tilstand s' i big-step-semantikken hvis og kun hvis den gør det i small-step-semantikken.

– dvs. big-step- og small-step-semantikken er **ækvivalent**.

Vi viser her sætning 4.11 med tilhørende lemma 4.12. Beviserne for sætning 4.13 og lemma 4.14 springes over.

24 / 28

Lemma 4.12: Lad $S_1, S_2 \in \mathbf{Kom}$ og $s, s' \in \mathbf{Tilstande}$. Hvis $\langle S_1, s \rangle \Rightarrow^* s' \Rightarrow^* \langle S_1; S_2, s \rangle \Rightarrow^* \langle S_2, s' \rangle$.

Bevis ved *induktion* i transitionsfølgers længde:

(*Bemærk forskellen fra bogens bevis!*)

- 1 Lad $\langle S_1, s \rangle \Rightarrow^* s'$, dvs. $\langle S_1, s \rangle \xRightarrow{k} s'$ for et eller andet $k \in \mathbb{N}_0$.
- 2 Vi må have $k \neq 0$, da $\langle S_1, s \rangle \neq s'$. (\Rightarrow er defineret som =!)
- 3 *Induktionsbasis:* Lad $k = 1$. Reglen [comp-2_{sssl}] giver at $\langle S_1, s \rangle \Rightarrow s'$ medfører $\langle S_1; S_2, s \rangle \Rightarrow \langle S_2, s' \rangle$. ✓
- 4 *Induktionsskridt:* Lad $k \geq 1$ og antag at vi har vist påstanden for alle transitionsfølger af længde k .
- 5 Lad $\langle S_1, s \rangle \xRightarrow{k+1} s'$. Vi må have $S'_1 \in \mathbf{Kom}$ og $s'' \in \mathbf{Tilstande}$ med $\langle S_1, s \rangle \Rightarrow \langle S'_1, s'' \rangle \xRightarrow{k} s'$.
- 6 Pga. induktionsantagelsen kan vi konkludere $\langle S'_1; S_2, s'' \rangle \xRightarrow{k} \langle S_2, s' \rangle$. Og med [comp-1_{sssl}] har vi $\langle S_1; S_2, s \rangle \Rightarrow \langle S'_1; S_2, s'' \rangle$. Dvs.

$$\langle S_1; S_2, s \rangle \Rightarrow \langle S'_1; S_2, s'' \rangle \xRightarrow{k} \langle S_2, s' \rangle \quad \checkmark$$

26/28

Sætning 4.11: Lad $S \in \mathbf{Kom}$ og $s, s' \in \mathbf{Tilstande}$. Hvis $\langle S, s \rangle \rightarrow s'$ så $\langle S, s \rangle \Rightarrow^* s'$.

Bevis ved *transitionsinduktion*:

Vis at egenskaben gælder for alle aksiomer, og at den bevares ved opbygning af derivationstræer.

- [ass_{bssl}]: Hvis $\langle S, s \rangle \rightarrow s'$ kommer fra [ass_{bssl}], må vi have $S = x := a, s \vdash a \rightarrow_a v$ og $s' = s[x \mapsto v]$ for nogle x, a og v . [ass_{sssl}] medfører $\langle S, s \rangle \Rightarrow s'$ ✓
- [skip_{bssl}]: Hvis $\langle S, s \rangle \rightarrow s'$ kommer fra [skip_{bssl}], må vi have $S = \text{skip}$ og $s' = s$. [skip_{sssl}] medfører $\langle S, s \rangle \Rightarrow s'$ ✓
- [comp_{bssl}]: Hvis $\langle S_1; S_2, s \rangle \rightarrow s''$ kommer fra reglen
- $$\frac{\langle S_1, s \rangle \rightarrow s' \quad \langle S_2, s' \rangle \rightarrow s''}{\langle S_1; S_2, s \rangle \rightarrow s''}$$

og vores påstand gælder for præmisserne, må vi have

$$\langle S_1, s \rangle \Rightarrow^* s' \text{ og } \langle S_2, s' \rangle \Rightarrow^* s''.$$

Med lemma 4.12 bliver den første til

$$\langle S_1; S_2, s \rangle \Rightarrow^* \langle S_2, s' \rangle, \text{ sammensæt } \Rightarrow \checkmark$$

26/28

[if-falsk_{bssl}]: Hvis $\langle \text{if } b \text{ then } S_1 \text{ else } S_2, s \rangle \rightarrow s'$ kommer fra reglen

$$\frac{\langle S_2, s \rangle \rightarrow s' \quad \langle \text{if } b \text{ then } S_1 \text{ else } S_2, s \rangle \rightarrow s'}{s \vdash b \rightarrow_b \text{ ff}}$$

giver [if-falsk_{sssl}] transitionen

$$\langle \text{if } b \text{ then } S_1 \text{ else } S_2, s \rangle \Rightarrow \langle S_2, s \rangle$$

Med induktionsantagelsen har vi $\langle S_2, s \rangle \Rightarrow^* s'$, sammensæt $\Rightarrow \checkmark$

[if-sand_{bssl}]: tilsvarende

[while-sand_{bssl}]: Hvis $\langle \text{while } b \text{ do } S, s \rangle \rightarrow s'$ kommer fra reglen

$$\frac{\langle S, s \rangle \rightarrow s' \quad \langle \text{while } b \text{ do } S, s' \rangle \rightarrow s'}{\langle \text{while } b \text{ do } S, s \rangle \rightarrow s'} \quad s \vdash b \rightarrow_b \text{ tt}$$

kan vi per antagelse konkludere at

$$\langle S, s \rangle \Rightarrow^* s'' \text{ og } \langle \text{while } b \text{ do } S, s'' \rangle \Rightarrow^* s'$$

dvs. med lemma 4.12: $\langle S; \text{while } b \text{ do } S, s \rangle \Rightarrow^* s'$
Og med [if-sand_{sssl}] og [while_{sssl}] har vi så

$$\begin{aligned} &\langle \text{while } b \text{ do } S, s \rangle \\ &\Rightarrow \langle \text{if } b \text{ then } (S; \text{while } b \text{ do } S) \text{ else skip}, s \rangle \\ &\Rightarrow \langle S; \text{while } b \text{ do } S, s \rangle \\ &\xRightarrow{*} s' \end{aligned}$$

[while-falsk_{bssl}]: tilsvarende

Færdigt!

26/28

27/28